

ij komt daarmee in de buurt van Heiner Müller die ergens schrijft dat we de doden steeds opnieuw moeten opgraven, omdat we alleen uit de doden toekomst kunnen halen. Als we een toekomst willen, moeten we de doden als 'dialogopartners' en 'dialogoogverstoorers' aanvaarden. De doden laten zich niet voorgoed begraven. Ze blijven de levenden achtervolgen als onzichtbare schimmen. Ze schaduwen de levenden en willen hen van hun ziel beroven: van de primitieve mythen over de volksverhalen vol heksen en spoken tot *The Night of the Living Dead* legt de populaire verbeelding deze angst bloot.

ok de tekst die ik nu schrijf, wordt door spoken bewoond. Hij bestaat voor een groot gedeelte uit woorden en zinnen die ik tijdens de Kosovo-crisis in 1999 in een soort dagboek neerschreef. Onbetrekkelijke en onbeholpen formuleringen, citaten en commentaren, om greep te krijgen op een gebeurtenis die zich ondanks - misschien precies dankzij - de dagelijkse stortvloed van beelden, analyses en live reportages aan ieder begrijpen leek te onttrekken. Daarnaast spookt Sarah Kane door deze tekst. Ze maakte in het voorjaar 1999 een einde aan haar leven. Door haar sterfdatum is Sarah Kane voor mij verbonden met het geweld in Kosovo. Dat

ook Engeland en de Balkan met elkaar verbonden zijn, had ze zelf al opgemerkt naar aanleiding van haar eerste stuk *Blasted*, dat een niet nader omschreven oorlog in Leeds situeert: 'Omdat er in Engeland lange tijd geen burgeroorlog is geweest, wil dat nog niet zeggen dat hetgeen in Bosnië gebeurt ons niet raakt.' Kane denkt de oorlog vanuit zijn afwezige aanwezigheid, vanuit zijn permanente mogelijkheid. Omdat de geografische aanduiding 'de Balkan', op bijna iedere pagina van Kadaré's essay, niet langer als een neutrale plaatsaanduiding kan worden gelezen, is ook zijn lectuur van Aischylos en de Griekse tragedie een commentaar geworden op het Balkanconflict. Boeken krijgen een betekenis door de plek waar en de datum waarop ze gelezen worden. Ieder boek draagt de inscripties van vele data en vele plekken, niet alleen uit de geschiedenis van de mensheid, maar ook uit de geschiedenis van een individu. Misschien zou je iedere keer dat je in een boek leest, er de datum moeten inschrijven. Engeland en de Balkan, vrede en oorlog zijn communicerende vaten. Net zoals het Griekse beschavingswonder en de slachting van Troje.

S A FORMER SECURITY MEMBER OF THE PRESIDENT. HE ALSO STATED HE IS PAID RF150,000 PER MONTH BY

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

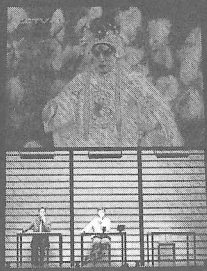
RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

6

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RAINING FOCUS WAS DISCIPLINE, WEAPONS, EXPLOSIVES, CLOSE COMBAT AND TACTICS. 6. PRINCIPAL AIM

werkt die Jean-Marie geschreven had... Iedereen heeft op geregelde tijdstippen zijn werk totaal moeten overdoen. Telkens weer hebben we de structuur opnieuw bekeken en de resultaten herwerkt. En dat alles zonder twist of onenigheid. Tijdens dit collectieve werk hebben we opnieuw aangeknoopt met een zeer belangrijke vorm van theaterpraktijk: een die het schrijven als onderdeel van het werken aan een voorstelling beschouwt, zoals de Grieken, zoals Shakespeare, Molière, Brecht of Beckett die hun eigen ensceneringen verzorgden. We hadden geen vorm die van tevoren vastlag.

tie. De toepassing ervan in gebieden met een gemengde bevolking, zoals die op de Balkan overal voorkomen, heeft tot catastrofes geleid. Overigens staat ook de idee van de multiculturele samenleving, die vandaag de dag vanuit het Westen wordt aangeprezen, op het zijden zijde van de realiteit. Het zijn nadruk op het behoud van culturele identiteit, al even dwars op de Balkantradities als de etno-culturele homogeniteit. Opererend voor de Balkan, althans in de pre-nationalistische periode, tot op het einde van de 18de eeuw, zijn precies de eeuwenlange processen van etno-culturele versmelting door spontane taalkundige en in mindere mate religieuze assimilatie.

het discours evenwel waarmee de realisatie van de etno-culturele homogeniteit binnen de diverse Balkanstaten gepaard ging - en waartoe ook de rechtvaardiging behoort die eventueel aan genocide gegeven wordt - heeft op de Balkan bepaalde typerende kenmerken. Zo wordt het doel van de nationale

bewegingen in de 19de eeuw - het einde van de vijf eeuwen oude Osmaanse dominantie en de nationale onafhankelijkheid - gezien als het herstel van de eigen staat, zoals die - althans volgens sommige nationalistische historici - zou bestaan hebben vóór de verovering van het Balkanschiereiland door de Osmaanse Turken in het laatste kwart van de 14de eeuw. Met 'herstel' wordt niet alleen het herstel bedoeld van de eigen staat met de omvang die deze had in de periode van maximale expansie, maar ook het herstel van de voormalige etno-culturele situatie. Daarbij wordt de middeleeuwse staat voorgesteld als etnisch, dus wat taal en religie betreft homogeen. Dit impliceert dat mensen die andere talen spreken dan die van de dominante gemeenschap in de staat en/of een andere religie belijden, moeten 'verdwijnen'.

Dit 'verdwijnen' geldt in het bijzonder voor Turken en moslims, die zich onbetwistbaar

pas ná de komst van de Osmanen naar de Balkan op het grondgebied van de staat in kwestie gevestigd hebben. De Turkse moslims zijn dan ook de eerste slachtoffers geweest van etnische-homogeniseringsmaatregelen, inclusief genocide. Tijdens de Griekse en de Servische onafhankelijkheidsoorlogen in het begin van de 19de eeuw werden vele duizenden Turken verdreven of afgeslacht - niet alleen Osmaanse ambtenaren en militairen, maar ook onschuldige boeren. Tijdens de Russisch-Osmaanse oorlog van 1877-78 verdween de helft van de Turkse bevolking uit Bulgarije - ongeveer 700.000 mensen. Ze werden verjaagd of vermoord of kwamen om van ontbering.

LANDVERHUIZERS

Overigens hadden etnische zuiveringen en genocide niet alleen plaats om etno-culturele homogeniteit te creëren. Het verdrijven en uitmoorden van de Turkse bevolking gebeur-